

“UMARALI NORMATOVNING TALANT TARBIYASI ASARIDA ISTE’DODNING SHAKLLANISHI VA TARBIYASI MASALALARINING TANQIDIY TAHLILI.”

**Farg'ona davlat universiteti
filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi
Abdusalomova Sarvinoz Husanjon qizi**

Annotatsiya: Umarali Normatovning “Talant tarbiyasi” asari o‘zbek adabiy tanqidi va adabiyotshunosligidagi muhim metodik manbalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada asardagi nazariy qarashlar, talantni shakllantirish va rivojlantirishga oid metodlar tahlil qilinib, ularning kuchli va zaif jihatlari tanqidiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, muallifning did aktik uslubi, psixologik yondashuvi va adabiy manbalarga tayanganligi baholanadi.

Kalit so‘zlar: iste’dod, talant, metodika, adabiy tanqid, Normatov, tarbiya, ijodkorlik.

Kirish

Iste’dod va talantning shakllanishi masalasi pedagogika, psixologiya va adabiyotshunoslik chorrahasida turgan dolzarb mavzulardan biridir. Umarali Normatovning “Talant tarbiyasi” nomli asari o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida iste’dod egalarini kamol toptirish yo‘lida yozilgan muhim nazariy-metodik qo‘llanma bo‘lib, unda adabiy ijod tabiatiga oid bir qator fikrlar ilgari suriladi. Ushbu maqolada asarning mazmuni tanqidiy tahlil qilinadi va uning ilmiy-metodik ahamiyati baholanadi.

Asosiy tahlil

Normatov iste’dodni tug‘ma hodisa sifatida emas, balki mehnat, tarbiya va muhit ta’sirida shakllanuvchi murakkab jarayon sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv zamonaviy psixologik qarashlarga yaqin keladi va asarning ilmiy asoslanganligini ko‘rsatadi. Muallif adabiy talantni rivojlantirishda kitobxonlik madaniyati, tahliliy fikrlash, badiiy

tafakkur, tajriba, ijodiy muhit singari omillarni muhim deb biladi. Bu jihatlar asarda keng misollar bilan yoritilgan bo‘lib, Normatovning adabiy jarayonni chuqur kuzatgani seziladi.

Asarda talant tarbiyasi bo‘yicha umumiy nazariy mulohazalar ko‘p uchrasa-da, amaliy metodlar nisbatan kam yoritilgan. Muallif ko‘proq adabiy misollar orqali fikr bildiradi, ammo yosh ijodkorlar uchun aniq metodik yo‘riqnomalar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shuningdek, kitobda: zamonaviy psixologiya va pedagogika yutuqlariga murojaat deyarli yo‘qligi, ijodkor shaxsining individual xususiyatlari chuqur tahlil qilinmagani, talantni baholash mezonlari ochilmaganligi kabi tanqidiy jihatlar mavjud. Uslubiy rmatovning tili ravon, o‘qishga qulay, publitsistik ohangga yaqin. Bu asarni keng omma uchun ham qulay qiladi. Ammo akademik doirada qaralganda, ayrim boblar nazariy chuqurlikdan yiroq, ko‘proq umumiy mulohaza va nasihatohang bilan cheklanib qolgan. Muallifning ayrim fikrlari: adabiy jarayonni romantiklashtirishi, talantni “mehnat – ilhom – muhit” uchligi bilan cheklashi zamonaviy ilmiy qarashlar bilan uyg‘un emas.

Asarda ijodkorning shakllanishida adabiy muhit va ustoz-shogird an‘anasi muhim o‘rin tutishi haqidagi mulohazalar juda kuchli. Normatovning o‘zbek adabiyotidagi ijod maktablari haqida bildirgan fikrlari mazmunli bo‘lib, bu qism asarning eng kuchli nazariy bo‘limi hisoblanadi.

Umarali Normatovning “Talant tarbiyasi” asari nafaqat talantni shakllantirish jarayonini, balki ijodkorlikning psixologik asoslarini ham o‘zida mujassam etadi. Muallifning fikricha, haqiqiy iste’dod faqat tug‘ma qobiliyat bilan cheklanmaydi; u mehnat, mashq, adabiy muhit, ustoz–shogird maktabi kabi omillar ta’sirida shakllanadi. Normatov ijodning ikki asosiy tayanchini ajratadi:

1. Badiiy tafakkur faoliyati – ijodkorning dunyoni idrok etish, voqelikni badiiy tasvirlash, xarakter yaratish mahoratini anglatadi.
2. Ijodiy izlanishlar – yozuvchi yoki shoirning o‘z uslubini topish jarayoni, adabiy tajriba, mahorat sinovlari, badiiy shakllar ustida ishlashni o‘z ichiga oladi.

Muallifning tahlillarida shaxsiy kuzatishlar, adabiy an‘analar va zamonaviy fikrlar uyg‘unlashib ketadi. Ayniqsa, u Navoiyning ijodiy mehnat haqidagi qarashlarini misol qilib keltiradi va iste’dodning to‘laqonli kamoloti uchun ma’naviy poklik, axloqiy

pishiqchilik, jamiyatga xizmat qilish tuygʻusi zarurligini uqtiradi. Normatovning bu qarashlari bugungi adabiyotshunoslikda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan. Chunki zamonaviy yosh ijodkorlar ham mahoratning shakllanishida ustozlarning oʻrni, adabiy muhitning taʼsiri va oʻqish–oʻrganish jarayoni haqida koʻp oʻylaydilar.

“Talant tarbiyasi” bugungi yosh ijodkorlar uchun ham amaliy qoʻllanma boʻla oladi. Chunki unda: adabiy taʼlim va mahorat maktabi masalalari yoritilgan.

Isteʼdodning psixologik va maʼrifiy ildizlari ochilgan. Yozuvchi shaxsining jamiyatdagi oʻrniga doir fikrlar yangicha talqin etilgan. Asar oʻquvchini fikrlashga, oʻz ustida tinimsiz ishlashga, ijodiy izlanishga undaydi.

Umarali Normatovning nazariy qarashlari bugungi adabiyotshunoslik, taʼlim, madaniyatshunoslik tizimida ham dolzarb boʻlib qolmoqda. Asar yosh ijodkorlarni tarbiyalashda, adabiy toʻgaraklar, adabiyot darslarida, oʻquv–metodik jarayonda keng qoʻllanilishi mumkin. Soʻz — ijodkorning asosiy vositasi.

Normatovning fikricha, isteʼdodli ijodkor uchun soʻz — eng muhim vosita. Ijodkorning ichki dunyosi, tafakkuri, badiiy qobiliyati soʻz orqali namoyon boʻladi. Asarda aytilishicha: har bir soʻz ijodkor tafakkurining mahsulidir, soʻz yordamida obrazlar, xarakterlar va voqealar jonlanadi, soʻz ijodkorning shaxsiyligi va mahoratini koʻrsatadi. Demak, ijodkor soʻzni nafaqat ifoda vositasi, balki oʻzini shakllantiruvchi vosita sifatida ishlatadi. Normatov soʻzning maʼnaviy taʼsiriga katta eʼtibor beradi. U yozadi: Ijodkor soʻzi oʻquvchi qalbini tarbiyalaydi, soʻz orqali yaxshilik, odob va halollik qadri targʻib qilinadi. Notoʻgʻri ishlatilgan soʻz esa jamiyatga salbiy taʼsir qilishi mumkin. Asarda koʻrsatilishicha, ijodkor har bir soʻzga masʼul boʻlishi, uni oʻquvchi va jamiyat foydasiga ishlatishi lozim. Normatov ijodkorning badiiy didi va soʻz ustida ishlashining zarurligini taʼkidlaydi. Soʻzning goʻzalligi va aniqligi badiiy did bilan bogʻliq. Estetik qarash shakllanishi isteʼdodning kamolotiga yordam beradi, Ijodkor oʻz ovozi va uslubini soʻz orqali namoyon qiladi. Bu fikrlar shuni koʻrsatadiki, soʻz faqat maʼlumot yetkazish vositasi emas, balki ijodkorning ruhiy va estetik maydonini tarbiyalash vositasi hamdir.

Xulosa

“Talant tarbiyasi” asari iste’dodli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning ijod yo‘lini belgilash, adabiy tafakkurni rivojlantirish borasida muhim nazariy fikrlar beradi. Biroq asarda zamonaviy ilmiy yondashuvlar yetishmasligi, metodik qismning kamligi uning imkoniyatini cheklaydi. Shunga qaramay, Normatovning adabiy-estetik qarashlari, ijod jarayoniga bergan bahosi va adabiyotga doir kuzatuvlari asarni o‘zbek tanqidchiligi tarixida ahamiyatli manbaga aylantiradi. Asarda ko‘tarilgan g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q. Chunki har qanday ijodkor avvalo o‘zini tarbiyalash, fikrlash doirasini kengaytirish, mahoratini oshirish yo‘lida tinimsiz izlanishi kerak. Normatovning fikrlari shuning uchun ham har bir o‘quvchi, adabiyot ixlosmandi, yosh ijodkor uchun muhim manba sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Normatov U. Talant tarbiyasi. – Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti.
2. Qosimov B., Rasulov R. Adabiyotshunoslik asoslari.
3. Mamatov A. Ijod psixologiyasi.
4. O‘zbek adabiy tanqidchiligi bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.
5. Abdug‘afurov A. Yosh ijodkorlar bilan ishlash metodikasi.